

درس چهارم اجزا و لایه‌های جهان اجتماعی (تشریح جهان اجتماعی)

جهان اجتماعی از چه اجزایی تشکیل شده است؟

در درس گذشته با کمک مقایسه، تصویری از جهان اجتماعی به دست آوردیم. می‌خواهیم با همین روش و به تدریج، تصویری را که از جهان اجتماعی داریم، کامل‌تر کنیم. **علم تشریح یا کالبدشکافی چگونه دانشی است؟** در پزشکی، دانشی به نام تشریح یا کالبدشناسی وجود دارد که اجزای بدن انسان و محل قرار گرفتن آنها را شناسایی می‌کند. درباره آن، چه می‌دانید؟ آیا می‌توان همانند یک کالبدشناس، اجزا و لایه‌های جهان اجتماعی را شناخت؟

علم تشریح از شناسایی اعضای بدن و چگونگی ترکیب آنها، چه اهدافی دارد؟ درباره تشریح آورده‌اند؛ دانشی است که درباره اعضای بدن انسان و چگونگی ترکیب آنها بحث می‌کند و اهدافی چند دارد؛ از جمله معرفت به کمال صنع الهی^۱ و دست یافتن به علل امراض و درمان آنها. تشریح، اساس علم پزشکی است، از این رو گفته‌اند: طبیب بی بهره از تشریح، به ندانستن علم طب شهره است! شما فکر می‌کنید تشریح جهان اجتماعی چگونه صورت می‌گیرد؟ اجزای آن کدام‌اند و شناسایی آنها چه فایده‌ای دارد؟

۱- به این معنا که در مجموعه آفرینش و مخلوقات خداوند هماهنگی شگفت‌آوری وجود دارد و هیچ خلل و ناهماهنگی در آن دیده نمی‌شود.

یکی از استفاده های نادرست از مقایسه چیست؟

در درس گذشته بارها جهان اجتماعی و موجود زنده را با هم مقایسه کردیم و در درس های آینده نیز از این روش برای شناخت بهتر جهان اجتماعی کمک می گیریم. در این باره لازم است به یک نکته بسیار مهم توجه کنیم که استفاده نادرست از مقایسه، آسیب های جبران ناپذیری دارد. یکی از استفاده های نادرست، این است که صرفاً بر شباهت های پدیده های مورد مقایسه تأکید کنیم و تفاوت های آنها را نادیده بگیریم. حتماً متوجه شده اید که ما در مقایسه جهان اجتماعی و موجود زنده، هم به تفاوت ها و هم به شباهت های آنها توجه داریم. بنابراین باید از این اشتباه حذر کنیم که جهان اجتماعی و موجود زنده را کاملاً یکسان بپنداریم؛ در حالی که تفاوت های آنها بسیار عمیق تر است. مثلاً نباید گمان کنیم همان تشریحی که در پزشکی انجام می گیرد، در جهان اجتماعی نیز ممکن است.

■ پدیده های اجتماعی گوناگونی را در یک مراسم عروسی می توان شناسایی کرد.

جهان اجتماعی همانند بدن انسان از اجزای مختلفی تشکیل شده است. دانشمندان، جهان اجتماعی را براساس معیارهای مختلف تقسیم بندی و اجزای آن را شناسایی می کنند.

دانشمندان، جهان اجتماعی را بر اساس معیارهای مختلف، تقسیم بندی می کنند آنها را نام ببرید

1 بر اساس اندازه و دامنه

2 بر اساس ابعاد ذهنی و عینی

* پدیده های اجتماعی از لحاظ اندازه و دامنه به چند دسته تقسیم می شوند؟ آنها را توضیح دهید

* دو پدیده اجتماعی خرد نام ببرید

* دو پدیده اجتماعی کلان نام ببرید
● اندازه و دامنه

* پدیده های اجتماعی، اجزای جهان اجتماعی اند و می توان آنها را براساس اندازه و دامنه از یکدیگر تفکیک کرد. به این ترتیب، طیفی در جهان اجتماعی ترسیم می شود که در یک سوی آن،

* پدیده های اجتماعی خرد (کوچک) مانند کنش های اجتماعی افراد، و * در سوی دیگر آن، پدیده های کلان (بزرگ)، مانند فرهنگ و جامعه قرار دارند.

به نظر شما پدیده هایی مانند گروه ها و سازمان ها در کجای این طیف جای می گیرند؟ چرا؟

آیا می توانید پدیده های اجتماعی زیر را روی طیف خرد - کلان قرار دهید؟
کلاس درس، مدرسه، نظام آموزشی

به نظر شما تقسیم بندی پدیده های اجتماعی به خرد و کلان چه فوایدی دارد؟ برای پاسخ به این پرسش، به میزان اثرگذاری خود بر پدیده های اجتماعی خرد و کلان یا اثرپذیری از آنها بیندیشید.

مثلاً می توان بیکاری و راه های درمان آن را در سه مورد زیر با یکدیگر مقایسه کرد: **بیکاری در سطح خرد** (بیکاری فردی)، **بیکاری در سطح میانه** (بیکاری افراد یک شهر که نظام توزیع مناسبی از مشاغل در شهر آنها وجود ندارد؛ و بیکاری افراد زیادی که به دلیل نبود مشاغل کافی در جامعه بیکارند). به نظر شما حل کدام یک از مشکلات سه گانه مذکور آسان تر است؟ چرا؟

بیکاری در سطح کلان

■ کنش اجتماعی خرد

■ بورس اوراق بهادار (ایران)

■ بازار ارزهای بین المللی (فارکس)

● ابعاد ذهنی و عینی تفاوت پدیده های اجتماعی را از جهت ذهنی و عینی بودن توضیح دهید

قبلاً دانستید [تمامی پدیده های اجتماعی، هویتی معنایی و ذهنی دارند؛ از این رو هیچ یک از اجزای جهان اجتماعی فاقد معنا نیستند؛ اما همه پدیده های اجتماعی، بُعد محسوس و عینی ندارند]. پدیده های اجتماعی را از جهت عینی و محسوس بودن یا ذهنی و نامحسوس بودن نیز می توان در یک طیف قرار داد.

توضیح: عینی یعنی چیزهایی که با چشم دیده می شوند مثلاً ساختمان های مسکونی

توضیح: ذهنی یعنی چیزهایی که خودشان را با چشم نمی بینیم ولی آثارشان دیده می شود

مثلاً عقاید با چشم دیده نمی شوند ولی آثارشان را می توانیم مشاهده کنیم

و یا نظم . خود نظم با چشم دیده نمی شود که ببینیم یک نفر چقدر منظم است ولی آثار آن را می توانیم مشاهده کنیم

خیلی مهم در یک سوی طیف، پدیده‌هایی هستند که بُعد محسوس و مادی قوی‌تری دارند؛ مانند ساختمان‌های مسکونی و اداری یا کنش‌های بیرونی؛ و در سوی دیگر، پدیده‌هایی قرار می‌گیرند که بُعد معنایی و ذهنی بیشتری دارند؛ مثل عقاید، ارزش‌های اجتماعی و کنش‌های درونی.

عینی ← میانه → ذهنی
سرعت گیر
علائم راهنمایی و رانندگی
نظم

شما پدیده‌های اجتماعی زیر را چگونه روی طیف ذهنی - عینی قرار می‌دهید؟

نظم، قوانین راهنمایی و رانندگی، علائم راهنمایی، سرعت گیر. **در جهان اجتماعی، بُعد معنایی و ذهنی پدیده‌ها اهمیت بسیاری دارد با یک مثال توضیح دهید**

در جهان اجتماعی بُعد معنایی و ذهنی پدیده‌ها، اهمیت بسیاری دارد. در یکی از بحران‌های اقتصادی که کشورهای صنعتی دچار مشکل شده بودند، بنا به محاسبات اقتصادی می‌بایست نفت را به گران‌ترین قیمت از کشورهای نفت خیز خریداری می‌کردند، ولی جالب است بدانید به ارزان‌ترین قیمت ممکن، نفت مورد نیاز خود را خریدند؛ زیرا در کشورهای نفت خیز، بُعد عینی نفت به عنوان یک سرمایه وجود داشت؛ ولی بُعد ذهنی و معنایی آن مفقود بود و صاحبان آن کشورها از اهمیت نفت و وضعیت کشورهای صنعتی و نیاز ضروری آنها به نفت اطلاع کافی نداشتند. همانند دانش‌آموزی که از استعداد سرشاری برخوردار است؛ ولی خود به آن آگاه نیست و از این استعداد بهره‌چندانی نمی‌برد!

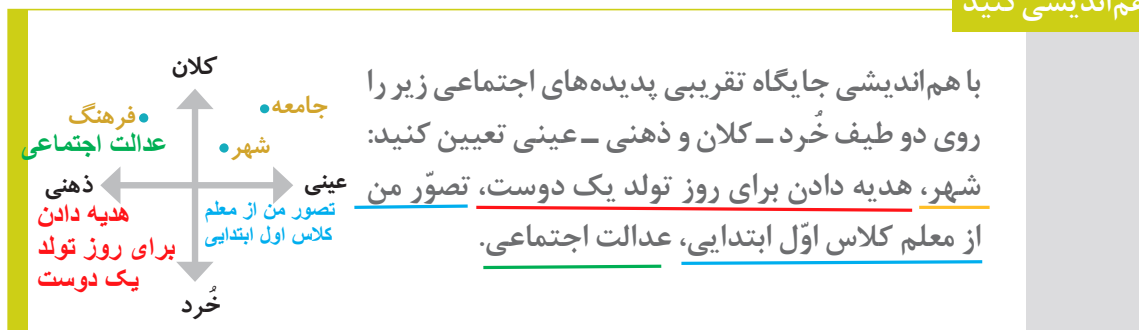

■ مراسم نخل گردانی، مراسمی نمادین و سمبلیک که دارای معانی متعالی و ویژه‌ای است.

■ فقر و ثروت هم‌زمان در شهرهایی مثل ریودوژانیرو به روشنی در محیط‌های ساخته شده جلوه‌گر می‌شوند.

هم‌اندیشی کنید

لایه‌های جهان اجتماعی کدام‌اند؟

آیا همهٔ اعضای یک موجود زنده، اهمیت یکسانی دارند؟ مثلاً آیا قلب، مغز، چشم و دست از اهمیت یکسانی برخوردارند؟ **خیر**

نظر شما دربارهٔ اجزای مختلف جهان اجتماعی چیست؟ آیا همهٔ آنها اهمیت یکسانی دارند؟

در میان اعضای بدن، قلب و مغز به دلیل داشتن نقش اساسی در زنده ماندن موجود زنده، از اهمیت بیشتری نسبت به چشم و دست برخوردارند. به نظر شما کدام یک از پدیده‌های زیر، تأثیر حیاتی و تعیین کننده‌تری در جهان اجتماعی دارند؟ یادتان باشد اهمیت بیشتر برخی از پدیده‌ها به معنی بی‌اهمیتی سایر پدیده‌ها نیست. خانواده، تعلیم و تربیت، قانون، عدالت اجتماعی، لهجه‌های مختلف زبان، آداب جشن تولد، مُد، جشن فارغ‌التحصیلی.

بخش‌هایی از جهان اجتماعی به آسانی تغییر می‌کنند و تغییر آنها، تحول مهمی در جهان اجتماعی پدید نمی‌آورد. برخی می‌توانند حذف شوند، ولی با حذف آنها جهان اجتماعی تداوم می‌یابد؛ اما بخش‌های دیگر به آسانی تغییر نمی‌کنند و اگر حذف شوند، جهان اجتماعی فرو می‌ریزد.

منظور از لایه‌های سطحی جهان اجتماعی چیست؟

به بخش‌هایی که امکان تغییر بیشتری دارند و نقش حیاتی و اساسی ندارند، «لایه‌های سطحی جهان اجتماعی» و به بخش‌هایی که تأثیر تعیین کننده بر جهان اجتماعی دارند، «لایه‌های عمیق و بنیادین جهان اجتماعی» می‌گویند.

منظور از لایه‌های عمیق و بنیادین جهان اجتماعی چیست؟

لایه های سطحی و عمیق جهان اجتماعی را با هم مقایسه کنید

(لایه های عمیق، تأثیرات همه جانبه و فراگیر دارند و کمتر در معرض تغییر قرار می گیرند، اما

لایه های سطحی، هم تأثیرات محدودتری دارند و هم بیشتر در معرض تغییراند.)
چهار لایه ی جهان اجتماعی را نام ببرید
در سال گذشته با چهار لایه عقاید، ارزش ها، هنجارها و نمادها آشنا شدید. به نظر شما عمیق ترین

و سطحی ترین لایه های جهان اجتماعی کدامند؟ چرا؟
لایه های سطحی جهان اجتماعی کدامند؟ توضیح دهید
می دانید که هیچ جامعه ای بی نیاز از هنجارها و نمادها نیست؛ ولی هنجارها و نمادها برحسب شرایط، در زمینه های مختلف قابل تغییراند و تغییر برخی از آنها تا زمانی که به تغییر در لایه های عمیق منجر نشود، موجب تحول و تغییر بنیادین جهان اجتماعی نمی شود.

لایه های عمیق جهان اجتماعی کدامند؟ توضیح دهید
عقاید و ارزش ها عمیق ترین لایه های جهان اجتماعی هستند. عمیق ترین لایه جهان اجتماعی، عقاید کلانی هستند که بر ارزش های اجتماعی تأثیر می گذارند¹ باور و اعتقاد انسان ها نسبت به اصل جهان² جایگاه انسان در آن³ تفسیرشان از زندگی و مرگ خود، عمیق ترین پدیده های اجتماعی به حساب می آیند.

■ استاد فرشچیان: «هنر نقاشی ایرانی، هنری است که از این فرهنگ و آب و خاک نشئت گرفته است هنری است که توان بیان اندیشه ها و افکار را به نحو احسن دارد.»

جامعه ای که جهان را به زندگی دنیا محدود می کند و دل به آن می سپارد، ارزش ها، هنجارها و نمادهای خود را متناسب با همان شکل می دهد؛ اما جامعه ای که هستی را فراتر از زندگی دنیا می بیند، ارزش ها، هنجارها و نمادهای خود را متناسب با این عقیده سازمان می دهد.

● نهادها

تاکنون اجزا و لایه های جهان اجتماعی را جداگانه تجزیه و تحلیل کردیم. حال می خواهیم اجزا و لایه های جهان اجتماعی را در ارتباط با هم بررسی کنیم. وقتی اجزا و لایه های جهان اجتماعی را در ارتباط با هم در نظر بگیریم، «**نهادهای اجتماعی**» آشکار می شوند.

افراد انسانی بدون آب، غذا، سرپناه، امنیت، رابطه با دیگران، دوستی، احساس رضایت از زندگی، حقیقت جویی، پرستش و... قادر به ادامه زندگی نیستند. به نظر شما جهان اجتماعی برای بقا چه نیازهایی دارد؟

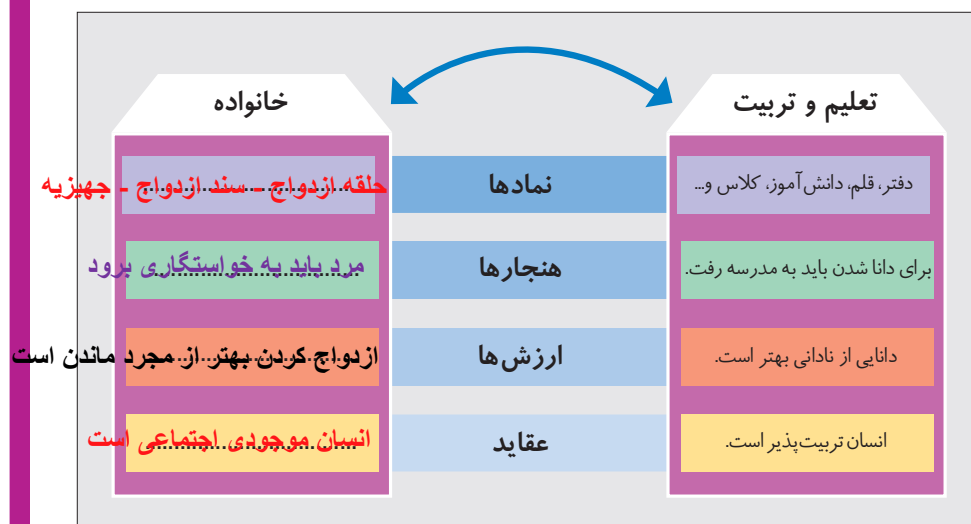
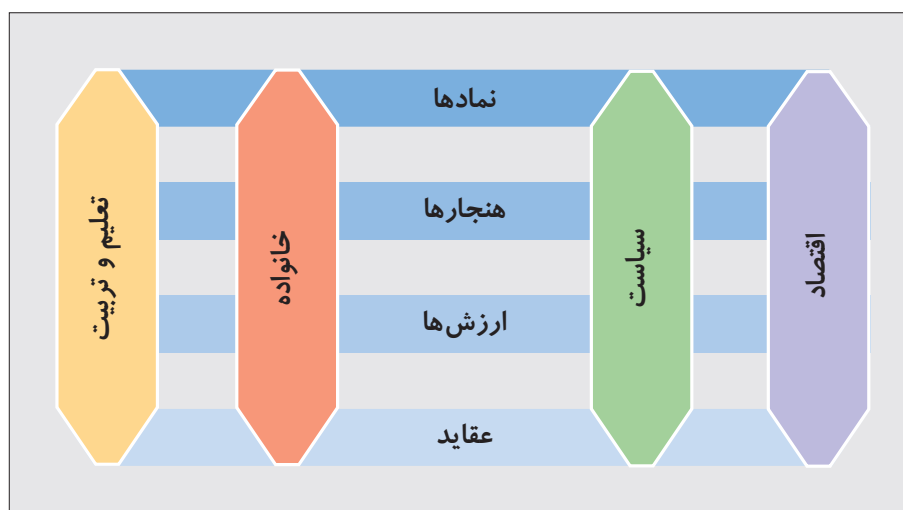
برای تأمین نیازهای جهان اجتماعی و افراد، راه های متفاوتی وجود دارد؛ ولی معمولاً در هر جهان اجتماعی، نوع خاصی از این روش ها، پذیرفته می شود و قابل قبول است. در هر جهان اجتماعی این کار به کمک **نهادهای اجتماعی** صورت می گیرد.

تأمین نیازهای افراد، در جهان اجتماعی به کمک چه چیزی انجام می گیرد؟

تعریف نهاد های اجتماعی

«نهاد اجتماعی» مجموعه‌ای از عقاید، ارزش‌ها، هنجارها و نمادهایی است که برای رفع نیازهای معینی از افراد و جهان اجتماعی اختصاص پیدا می‌کند. هر نهاد اجتماعی شیوه قابل قبول تأمین بعضی از نیازهای افراد را معین می‌سازد و متقابلاً شیوه‌های غیر قابل قبول را طرد می‌کند. مثلاً نهاد اقتصاد، راه درست و مقبول یا کژراهه‌های به دست آوردن ثروت را در جهان اجتماعی تعیین می‌کند. **مهم ترین نهاد های اجتماعی کدامند؟** خانواده، تعلیم و تربیت، سیاست و اقتصاد از مهم ترین نهادهای اجتماعی اند. نهادها در تمامی جهان های اجتماعی وجود دارند ولی انواع و اشکال متفاوتی دارند. آیا می دانید چرا؟ هر جهان اجتماعی دارای عقاید و ارزش های متفاوت و به طبع آن، دارای نهادها و هنجارهای متفاوتی است

تفسیر و تکمیل کنید

متن زیر را به دقت مطالعه کنید و لایه‌های مختلف جهان اجتماعی اسلام و جهان اجتماعی عرب پیش از اسلام را استخراج کنید.

با ظهور اسلام، ارکان جهان اجتماعی جاهلی، درهم ریخته شد و جهان اجتماعی جدیدی پدید آمد. اسلام زبان مردم را تغییر نداد و بسیاری از مناسبات و روابط اجتماعی را حفظ کرد ولی اموری را تغییر داد که به مرگ جامعه پیشین و تولد جهانی جدید منجر شد. شرک، بت، قبیله، خون، شمشیر، شهوت و پول از معانی و مفاهیم جامعه پیشین بودند. این مفاهیم هم سامان اجتماعی شبه جزیره عربستان را شکل می‌دادند و هم جهان بینی اعراب قبل از اسلام را تعیین و مسیر شناخت آنها را مشخص می‌کردند. **بت‌ها** که در کانون نگاه مشرکانه جهان اجتماعی جاهلی بودند، هویتی قومی و قبیله‌ای داشتند و هر فرد هویت خود را در ارتباط با قبیله خود می‌شناخت و شأن و جایگاه اجتماعی او به شأن و قدرت قبیله او وابسته بود؛ خدایان متنوع، نمادها و صورت‌های مربوط به قبایل بودند که در خانه خدای گذارده شده بودند. جامعه عرب، جهان را از افق قدرت قبایل مختلف می‌دید و مناسبات و روابط را در حاشیه این قدرت سازمان می‌داد. قانون و مقرراتی فراسوی پیمان‌های قبایل مختلف وجود نداشت و شأن و مرتبه هر فرد و حقوق او به منزلت قبیله او و موقعیت او در قبیله بازمی‌گشت.

در این جهان، علم از برخورد چهره به چهره و زندگی مشترک درون این جهان پدید می‌آمد و در حفظ و استمرار آن دخیل بود و بر این اساس علم انساب برترین علوم بود، زیرا هویت نظام قبیله‌ای را حفظ می‌کرد.

جهان اسلام با مجموعه معناهایی شکل می‌گیرد که از وحی الهی بر سینه سترگ رسول خاتم، نازل شد و از آنجا در بستر تاریخ جریان یافت. الله، توحید، تقوی، وحی، عقل، علم، حقیقت، فضیلت، عدالت، قسط، ایمان، کفر و نفاق از مفاهیم محوری این نظام معنایی هستند. این معانی با برخی از مفاهیم جاهلی در ستیز آشکار قرار می‌گیرند و جز به حذف و نابودی آنها راضی نمی‌شوند و به بازخوانی و بازسازی برخی دیگر از مفاهیم جامعه جاهلی می‌پردازند. از دسته اول شرک، بت، ظلم و ربا و از دسته دوم قبیله، عشیره، عهد، پیمان، غضب و شهوت، معانی و مفاهیمی هستند که ابتدا ارتباط آنها با دیگر مفاهیم مرکزی جهان شرک قطع می‌گردد و سپس در حاشیه مفاهیم محوری جهان اسلام به صورت صله رحم، عفت و شجاعت، جهاد و شهادت بازخوانی می‌شوند. قرآن کریم روابط و مناسباتی که بر محور عصبیت قبیله‌ای شکل می‌گرفت به روابطی بر محور اعتقاد به خدای یکتا تبدیل می‌کند و روابط دنیوی را در حاشیه معانی الهی و قدسی به خدمت می‌گیرد و کسانی را که مناسبات قومی و قبیله‌ای را مقدم می‌دارند و باورها و اعتقادات دینی را در خدمت این مناسبات قرار می‌دهند، توبیخ کرده و ظالم و فاسق می‌نامد.

مفاهیم اساسی

نهاد اجتماعی،

خلاصه کنید

- اجزای جهان اجتماعی را می‌توان به صورت‌های مختلفی طبقه‌بندی کرد.

آنچه از این درس آموختیم